

Наука та інновації. 2009. Т. 5. № 3. С. 5–15.

Л.І. Федулова, І.А. Шовкун

Державна установа "Інститут економіки та прогнозування" НАН України, Київ

ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ДІЄВОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СТРАТЕГІЇ УКРАЇНИ

Проаналізовано стан розробки питання щодо формування стратегії соціально-економічного розвитку України на інноваційній основі. Запропоновано шляхи та напрями реалізації стратегії інноваційного розвитку.

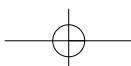
Ключові слова: стратегія, інноваційний розвиток, технологічні пріоритети, національна інноваційна система, інноваційні чинники, система управління, науково-технологічний потенціал.

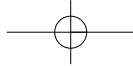
В останнє десятиріччя застосування інноваційних чинників при формуванні стратегії розвитку в розвинених країнах світу набуло першочергового значення, що можна пояснити впливом таких тенденцій світової економіки: 1) якісний людський капітал стає найважливішою характеристикою світового інноваційного розвитку, а мобільність висококваліфікованого персоналу забезпечує процеси поширення знань, сприяючи підвищенню рівня конкурентоспроможності; 2) роль інформаційних технологій у процесі поширення знань стає все більш актуальною для подальшого зростання інноваційної активності; 3) глобалізація змушує компанії конкурувати на все більш високих рівнях технологій і в той же час стимулює процеси спеціалізації і локалізації інновацій; 4) країни, що реалізували концепцію національної інноваційної системи (НІС), зуміли за короткий історичний період часу створити ефективні інноваційні економіки, які включають у себе механізми взаємодії держави, бізнесу, науки й освіти, і досягти збільшення загальної наукоємності ВВП; 5) відбулося скорочення

частки державного сектора в умовах стабілізації або скорочення "державного замовлення" науці з національних бюджетів. Наукові підрозділи великих корпорацій, дрібні і середні наукоємні фірми підсилюють свої позиції в національному науково-технологічному розвитку, спираючись на створену за допомогою держави систему освіти, інфраструктуру і деякі пільги економічного характеру.

Лідерство найбільш розвинених країн за основними показниками глобалізації та за обсягами ВВП стало передумовою нарощування їхньої технологічної потужності. Здатність країни до реалізації моделі інноваційного розвитку дозволяє зробити висновок, що на початку ХХІ ст. диспропорції в розподілі науково-технологічного потенціалу, виробничих потужностей і суспільного багатства між різними регіонами світу досягли безпрецедентного масштабу. Поглибленню стратифікації країн значною мірою сприяли інноваційні процеси та здатність до створення і впровадження новітніх технологій.

Останні події в світі, спричинені глобальною світовою кризою, показали, що насиченість ринків, глобальний характер пропозиції товарів

та послуг переводять справу завоювання ринків у площину динамічної технологічної конкуренції на основі інновацій, які знижують усі види трансформаційних і трансакційних витрат, а також створюють можливість економії ресурсів у процесі експлуатації чи споживання. Окрім того, інновації дають можливість створювати нові ринки в разі, якщо в процесі їх реалізації вдається задовольнити нові, раніше не усвідомлені потреби.

Українська економіка, незважаючи на численні структурні проблеми, протягом останніх семи років (2001–2007 рр.) досягала відносно високих темпів економічного зростання, які в середньому складали 7,7 % щорічно, що перевищувало показник ЄС в середньому на 2,1 %. Проте основою конкурентоспроможності економіки України залишаються традиційні чинники, пов'язані з підвищенням рівня монетизації економіки, сприятливою світовою кон'юнктурою на ринку експорту низькотехнологічних товарів, ціною конкурентоспроможністю, низькою вартістю робочої сили, а також з низькими витратами на робочу силу за рахунок стримування зростання оплати праці. Про нестійкий характер цих чинників свідчить наявність рецесії промислового виробництва, обумовленої дією хвилі світової фінансової кризи. За обставини, що Україна до останнього часу не була потужно інтегрованою в світову фінансову систему, запас міцності її економіки виявився вкрай низьким, оскільки не мав сучасного технологічного базису.

Ретроспективний аналіз показує, що технологічний фактор багато в чому обумовлює характер і результати змагань національних економік за місце у світовому рейтингу розвиненості та за соціально-економічне процвітання країн. З цих позицій для українського суспільства і його владних структур актуальним постає завдання усвідомити об'єктивність цих процесів. **Якщо Україна дійсно прагне стати потужною і високорозвиненою країною, то для неї не існує іншого шляху, ніж проведення політики мобілізації науково-технологічного**

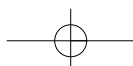
потенціалу для забезпечення ефективного вбудовування національної економіки в технологічну траєкторію цивілізації.

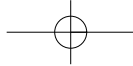
Здійснені науковцями Інституту економіки та прогнозування НАН України системні аналітичні дослідження [1–7] переконливо доводять, що тільки фактор технологічних змін забезпечує безперервний економічний розвиток країни, незалежно від її місця у світовому рейтингу розвиненості. Аналіз останніх тенденцій в економічній глобалізації і її наслідків для країн, які розвиваються, дає можливість зробити висновок про необхідність посилення ролі держави у створенні умов для підвищення конкурентоспроможності її економіки, в першу чергу не просто з врахуванням інноваційних чинників, а з врахуванням фактора технологічного розвитку.

Сьогодні в Україні створені і працюють лише окремі елементи НІС, цикли інноваційного процесу слабко ув'язані один з одним і не стиковані, тому віддача від інноваційної діяльності залишається низькою. Одна з причин такого стану — недосконалі законодавство і нормативно-правова база щодо створення наукомістких технологій та фінансування процесів їхньої комерціалізації.

Істотним чинником відставання України в технологічному розвитку також є **низька виконавча дисципліна міністерств і відомств, відсутність належного контролю з боку органів виконавчої влади усіх рівнів**. Це поглибило кризу системи державного управління інноваційною діяльністю, сприяло посиленню за регульованості інноваційних процесів з боку держави та неефективному використанню коштів державного бюджету.

За останні роки показники впровадження інновацій в українській економіці залишаються незмінними, а деякі навіть зменшуються. Рівень інноваційності промислових підприємств до цього часу не відповідає рівню 1991 р. (табл. 1). Таким чином, в Україні спостерігається невідповідність між збільшенням витрат державних ресурсів (як організаційних, так і фінансових)

Законодавчі та методологічні основи

на інноваційну сферу та зменшенням загальних статистичних показників впровадження інновацій, що свідчить про низьку ефективність реалізації державної інноваційної політики, її декларативність, безсистемність і непослідовність.

У цьому контексті слід зазначити, що за останнє десятиліття в Україні було розроблено низку стратегічних документів державного рівня, серед яких насамперед Стратегічна програма "Україна-2010" (1999 р.); Стратегія економічного і соціального розвитку на 2000–2004 рр. "Україна: поступ у XXI століття" (2000 р.); Стратегія подолання бідності (2001 р.); Державна програма розвитку промисловості на 2003–2011 рр. (2002 р.); регіональні стратегії розвитку тощо. Одним з більш науково обґрунтованих документів є Стратегія економічного та соціального розвитку України на 2004–2015 рр. "Шляхом європейської інтеграції" (2004 р.), якою було визначено основні стратегічні пріоритети, серед них: створення передумов для набуття Україною членства в Євро-

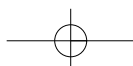
пейському Союзі, забезпечення сталого економічного розвитку, утвердження інноваційної моделі розвитку, соціальна переорієнтація економічної політики [8]. Згідно з Указом Президента України № 493/2004 від 28 квітня 2004 р. стратегія "Шляхом європейської інтеграції" мала бути врахована під час розроблення проектів державних, регіональних, галузевих, цільових програм економічного і соціального розвитку. Як зазначалося у Посланні Президента України до Верховної Ради України "Європейський вибір", реалізація завдань європейської інтеграції безпосередньо залежить від прогресу у сфері забезпечення сталого зростання та прискореного подолання на цій основі розриву в обсягах ВВП на душу населення між Україною та державами-членами ЄС" [9]. Фундаментальним завданням Послання була визначена реалізація стратегії випереджаючого розвитку, яка б забезпечила щорічні темпи зростання ВВП у півтора–два рази вищі, ніж в країнах ЄС.

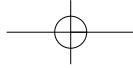
Таблиця 1

Динаміка показників інноваційної діяльності промислових підприємств

Роки	Кількість освоєних нових видів продукції		Кількість впроваджених нових видів технологічних процесів		Із них маловідходних, ресурсозберігаючих	
	од.	в % до 1991 р.	од.	в % до 1991 р.	од.	в % до 1991 р.
1991	13 790	100	7303	100	1825	100
1992	16 408	118,9	6495	88,8	1651	90,5
1993	15 395	111,6	5085	69,6	1120	61,4
1994	13 163	95,4	3559	48,4	990	54,2
1995	11 472	83,2	2936	40,2	1044	57,2
1996	9 822	71,2	2138	29,3	688	37,7
1997	10 379	75,3	1905	26,1	600	32,9
1998	10 796	78,3	1348	18,5	467	25,6
1999	12 645	91,7	1203	16,5	423	23,2
2000	15 323	111,1	1403	19,2	430	23,6
2001	19 484	141,3	1421	19,4	469	25,7
2002	22 847	165,7	1142	15,6	430	23,6
2003	7 416	53,8	1482	20,3	606	33,2
2004	3 977	28,8	1727	23,6	645	35,3
2005	3 152	22,8	1808	24,7	610	37,8
2006	2 408	17,5	1145	15,7	424	23,2
2007	2 526	18,3	1419	19,4	634	34,7

Джерело: Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Стат. зб. / Держкомстат.

Загальні питання сучасної науково-технічної та інноваційної політики

На основі проведеного нами системного аналізу виявлених тенденцій і чинників розвитку того періоду можна зробити висновок, що Україна нині не в змозі забезпечити випереджаючий розвиток технологій та високотехнологічних галузей, оскільки параметри її інноваційно-технологічного розвитку вже давно знаходяться за межами граничних інтервалів. На жаль, протягом всього періоду існування України як самостійної держави відбувалися негативні процеси, як то: нееквівалентний зовнішньоекономічний обмін, залежність від багатьох зовнішніх чинників, виконання функції постачальника природної сировини і робочої сили для транснаціональних корпорацій та розвинених країн, які концентрують глобальний інтелектуальний потенціал.

Постанова Верховної Ради України № 965-VI «Про проведення парламентських слухань "Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізаційних викликів"» від 17 лютого 2009 р. передбачає консолідацію зусиль законодавців, урядових, наукових, бізнесових кіл суспільства з метою оптимального комплексного вирішення методологічних, стратегічних і тактичних проблем формування національної інноваційної системи, вироблення стратегії інноваційного розвитку України, що надасть можливість відкрити перспективи для упровадження інноваційної моделі розвитку країни, забезпечити її конкурентоспроможність. Як бачимо, й до цього часу ставляться одні й ті самі завдання, що й при розробці Концепції інноваційної моделі розвитку економіки України (2002–2003 рр.) та розробці Концепції розвитку національної інноваційної системи (2006 р.).

На наше переконання, спочатку повинна бути розроблена і затверджена Стратегія соціально-економічного розвитку країни на певний період з чітко встановленими пріоритетами. Якщо основними пріоритетами буде визнано **розвиток економіки на інноваційній основі**, відповідно розроблятимуться наукова, науково-технологічна, інноваційна та інноваційно-

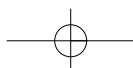
промислова політика, які регламентують і конкретизують курс держави в обраному напрямку (на жаль, у представленому на сайті Кабміну Проекті Стратегії зазначених пріоритетів ми не бачимо).

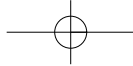
Згідно з обраним курсом реально (а не на папері) створюється національна інноваційна система як сукупність різних інституцій, що у своїй взаємодії спроможні забезпечити розвиток та передачу технологій і створити рамкові умови для формування державної політики, що впливає на інноваційні процеси. І лише в межах системи НІС можна вибудувати результативну систему управління науково-технологічним та інноваційним процесом (саме процесом, спрямованим на отримання кінцевих результатів, а не діяльністю, яка віддзеркалює певний набір функцій). У цьому контексті поділяємо думку тих науковців та практиків, які вважають, що створення окремого органу державної виконавчої влади в сфері наукової та науково-технологічної діяльності сприятиме подальшому вдосконаленню механізму формування та реалізації державної інноваційної політики та забезпечить підвищення ефективності управління в цій сфері.

Головною метою Стратегії соціально-економічного розвитку економіки України на інноваційній основі повинно стати формування нового типу інноваційної системи, що забезпечить конкурентоспроможність вітчизняної економіки на основі використання вітчизняного наукового потенціалу і технологій.

Основними задачами реалізації зазначеної мети повинно бути:

- ✦ підготовка та масова перепідготовка кадрів у сфері інноваційного менеджменту;
- ✦ відтворення науково-технологічного потенціалу;
- ✦ стимулювання технологічного розвитку економіки;
- ✦ формування і підтримка розвитку інноваційного підприємницького середовища;
- ✦ формування і розвиток багаторівневої інноваційної інфраструктури;

Законодавчі та методологічні основи

† формування та реалізація регіональної інноваційної політики.

Головним завданням *на першому етапі* розвитку (2009–2010 рр.) є відтворення технологічної бази галузей, продукція яких користується стабільним попитом на ринках, що вже сформувалися або розширюються за рахунок активного імпортозаміщення. Інновації повинні бути орієнтованими насамперед на модернізацію виробництва на основі ресурсозбереження та поліпшення споживчих властивостей продукції.

На другому етапі (2011–2013 р.) основним завданням є створення виробництв, що реалізують новітні технологічні уклади, і вихід на внутрішній і зовнішній ринки з наукомісткою продукцією світового рівня. Результатом реалізації цього етапу повинно стати забезпечення конкурентних переваг у перспективних секторах ринку (де вітчизняна продукція не була раніше представлена), а в окремих випадках — формування нових напрямів попиту, у задоволенні якого вітчизняна наукомістка продукція відіграватиме домінуючу роль.

На третьому, інноваційному, етапі розвитку (2013–2018 р.) при збереженні і закріпленні позитивних тенденцій у промисловості мають бути створені науково-технологічні і виробничі передумови для кардинального технологічного переозброєння основних економічно значущих секторів виробництва і збільшення частки сучасної конкурентоспроможної на світовому рівні продукції.

Сьогодні науково-технологічний потенціал став головним фактором технологічного розвитку як в межах окремих країн чи регіонів, так і в загальнолюдському масштабі.

Державне регулювання *відтворювальних процесів у науково-технологічній сфері* повинне здійснюватися за рахунок:

1) формування нормативно-правової бази, що сприяє створенню необхідних умов для розвитку науки;

2) забезпечення охорони прав на об'єкти наукової й інтелектуальної власності;

3) прямих бюджетних асигнувань (на рівні 3–4 % вартості ВВП) на розробку і реалізацію наукових бізнес-проектів і економічних програм і процесів розвитку регіонів і економіки країни в цілому;

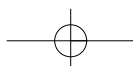
4) надання пільгових кредитів, податкових і митних пільг суб'єктам наукової діяльності і підприємствам, що створюють об'єкти нової техніки, за умови, що прибуток від названої діяльності буде в основному реінвестованим в створення і розвиток інноваційної інфраструктури;

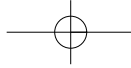
5) страхування ризиків, пов'язаних з науковою, науково-технологічною й інноваційною діяльністю;

6) сприяння міжгалузевому і міжнародному науково-технологічному співробітництву й освоєнню нових технологій;

7) формування науково-технологічної й інноваційної політики, виходячи з визначення пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки, оцінки можливостей і недоліків галузей промисловості, регіонів і конкретних організацій, що її здійснюють.

Для цього пропонується здійснити низку конкретних національних проектів, що дадуть можливість: *а)* продемонструвати усім зацікавленим сторонам, як сучасні технології можуть бути використані в найбільш традиційних та "примітивних" галузях; *б)* створити еталонні продукти, продемонструвати підходи, що потім будуть тиражуватися бізнесом в економічній практиці; *в)* сприяти виникненню ланцюжків "розроблювач—замовник—споживач" як основи для створення інноваційних та технологічних кластерів. Необхідною передумовою реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку України на інноваційній основі є *удосконалення фінансової моделі* інноваційної діяльності. Йдеться про комплекс заходів по запровадженню конкурсних принципів фінансування досліджень, запровадження нових форм фінансової підтримки інноваційного бізнесу, поступового формування системи податкового стимулювання інновацій. У площині фінан-

Загальні питання сучасної науково-технічної та інноваційної політики

сового забезпечення інноваційного розвитку намічені такі завдання:

- + реформування системи базового бюджетного та програмно-цільового фінансування науки;
- + інституціоналізація державних і недержавних фондів підтримки науки та інновацій;
- + налагодження державно-приватного партнерства у науковій та інноваційній сферах;
- + реалізація комплексу інструментів економічного стимулювання інноваційних процесів у господарстві країни.

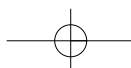
Окреслені напрямки удосконалення механізму фінансового забезпечення інноваційного розвитку реалізуються через комплекс конкретних *заходів*, а саме:

- + забезпечення стійкого державного фінансування провідних наукових інституцій країни — академій наук, університетів за науково-дослідними програмами, наукових бібліотек, інших об'єктів наукової інфраструктури;
- + формування конкурентних умов розподілу коштів на наукові програми і проекти в межах програмно-цільового фінансування науки, забезпечення відкритості прийняття рішень, залучення наукової спільноти до контролю за використанням коштів;
- + сприяння диверсифікації джерел фінансування наукових і науково-технічних робіт за рахунок активної підтримки цільових державних фондів (зокрема, Державного фонду фундаментальних досліджень);
- + налагодження державно-приватного партнерства щодо фінансування сфери науки та інновацій для прискорення передачі у господарський обіг науково-технічних результатів, одержаних за рахунок коштів державного бюджету;
- + цільове виділення бюджетних коштів для забезпечення наукового супроводу найважливіших інноваційних проектів державної ваги;
- + залучення нових фінансових інструментів забезпечення розвитку інноваційних секторів економіки, зокрема сприяння перерозподілу інвестиційних потоків за посередни-

цтвом венчурних фондів інноваційного розвитку, створення необхідних інституційних передумов (прийняття та запровадження в дію Закону України "Про венчурні фонди інноваційного розвитку");

- + стимулювання розвитку лізингу, кредитування та страхування ризиків наукомістких проектів, а також підтримки на конкурсній основі науково-технічних та інноваційних проектів;
- + стимулювання діяльності благодійних організацій та інших некомерційних структур, спрямованої на фінансування науково-технічної та інноваційної діяльності;
- + модернізація ринків капіталу на підставі законодавчого та інституційного забезпечення діяльності інвестиційних компаній, інститутів спільного інвестування, пенсійних фондів та страхових компаній для акумуляції сукупних національних накопичень та їх спрямування в інноваційний розвиток реального сектору економіки;
- + сприяння стабілізації ринків капіталу та їх розвитку на потребу суспільства в інноваційній модернізації виробничого потенціалу країни за рахунок інститутів прямого державного інвестування зі спеціальних фондів — стабілізаційних, інвестиційних тощо;
- + створення сприятливих умов оподаткування для залучення в науку коштів промислових підприємств, банків, іноземних замовників і приватних осіб;
- + розширення дії податкових і митних пільг щодо стимулювання і підтримки наукової та інноваційної діяльності не тільки на наукові інституції, але й на суб'єктів технологічної інфраструктури (технологічних парків та ін.);
- + створення фінансових передумов участі науковців країни у міжнародних науково-технічних та інноваційних проектах.

Для оцінки фінансових ресурсів, необхідних для розвитку інноваційних процесів, пропонуємо застосувати методичний підхід поетапних розрахунків. При цьому необхідно враховувати, що система фінансового забезпечення представляється сукупністю коштів підпри-

Законодавчі та методологічні основи

емств, бюджетних, позабюджетних, венчурних та інших фондів, доповненою коштами, витраченими на стимулювання інновації та залучення вільних ресурсів на фінансових ринках, які разом спрямовані на посилення формування капіталу інноваційних процесів. Розпочати доцільно з аналізу компонентів системи фінансового забезпечення інновацій, котрі на сьогодні функціонують в Україні, після чого провести оціночні розрахунки фінансових ресурсів по усій сукупності, й насамкінець врахувати тенденції розвитку фінансового механізму науково-інноваційної сфери. Нині країна має окремі фрагменти потенційно цілісної системи фінансування інноваційного розвитку, аналіз яких було подано раніше. Потрібно також урахувати нові елементи системи фінансового забезпечення інновацій, перспективні зміни у структурі компонентів системи, оцінити фактори, що впливатимуть на загальноекономічну динаміку й провести прогностичні розрахунки обсягів фінансових ресурсів, необхідних для інноваційного розвитку.

Орієнтовні оцінки економічних ресурсів, необхідних для інноваційного розвитку, ґрунтуються на даних статистики по секторах економіки, що задіяні в інноваційному циклі, зокрема сфера науки та реальний сектор економіки і, передусім, інноваційно активні промислові підприємства (базова інформація для сценарних розрахунків подана в табл. 2–3).

Параметри оцінки ресурсів враховують функціонування розгалуженої мережі наукових організацій та достатність наукового потенціалу. Серед організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи, переважає галузевий сектор, далі — сектори академічний, вищої освіти та заводський. Базисними сферами національної економіки, утворюючими фундамент інноваційного процесу, є: генерація знань (наука і її сегменти в інших секторах); поширення і застосування знань (дослідження і розробки, виробництво товарів і послуг); комерціалізація нововведень (ринки науково-технічної продукції, ринкові інститути); професійна підготовка кадрів; інноваційна інфраструктура, включаючи фінансове забезпечення; управління і регулювання (правова база, державна макроекономічна й інноваційна політика, корпоративне управління, ринкові механізми).

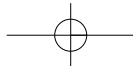
Подальші сценарні розрахунки щодо фінансово-економічного забезпечення інноваційного розвитку мають здійснюватися з урахуванням ресурсів, необхідних для виконання плану заходів по реалізації Стратегії інноваційного розвитку на наступний період на підставі аналізу стану та тенденцій інноваційних процесів в економіці країни за попередній період.

Реформування чинного фінансового механізму забезпечення інноваційного розвитку у відповідності до представлених завдань і за-

Таблиця 2

Розподіл обсягу фінансування наукових та науково-технічних робіт за джерелами фінансування (у фактичних цінах; млн. грн.)

Роки	1995	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Всього	652,0	2 046,3	2 432,5	2 611,7	3 597,4	4 251,7	5 160,4	5 164,4	6 149,2
у тому числі за рахунок									
держбюджету	244,9	614,5	751,6	733,3	1 070,7	1 449,5	1 711,2	2 017,4	2 815,4
власних коштів	14,6	61,3	210,4	146,7	228,5	275,9	338,5	462,7	521,1
коштів замовників									
вітчизняних	233,4	785,8	789,5	933,6	1 321,5	1 475,0	1 680,1	1 563,3	1 725,8
іноземних держав	101,9	477,1	555,3	683,1	875,1	908,6	1 258,0	1 000,9	9 78,7
інших джерел	57,2	107,6	125,7	115,0	101,6	142,7	172,6	120,1	63,1

Загальні питання сучасної науково-технічної та інноваційної політики

ходів створить передумови для науково-технічного забезпечення перетворення національної економіки у високотехнологічну і конкурентоспроможну, що забезпечить прискорення зростання ВВП країни та суспільного добробуту. Водночас наслідки реалізації Стратегії в частині фінансового забезпечення істотно залежать від прогнозованого зростання вітчизняного виробництва, його орієнтації на інноваційно-технологічну модернізацію, а також заходів Уряду України з фінансового забезпечення інноваційного розвитку. Підвищення затребуваності виробництвом науково-інноваційного продукту визначатиметься чинниками платоспроможності вітчизняних підприємств. Від рівня рентабельності виробничих інновацій залежатимуть перспективи залучення додаткових коштів на фінансових ринках.

Тенденції наукової складової вищої освіти України свідчать про її стабільний розвиток, що переконливо доводить іншу тенденцію — низьку затребуваність наукових розробок та інновацій в промисловості. Особливе занепокоєння викликає неадекватність фахової освіти керівників різних рівнів управління викликам глобальної

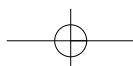
економіки. З цих позицій перед вищою освітою постає більш актуальне завдання: навчити мислити і діяти категоріями інноватики, пристосовуючи принципи академічності та методичної практичності, які можна реалізувати через кооперацію вчених та освітян, спроможних сформулювати сучасні знання та навички. Досягти цього можна лише на основі застосування новітньої освітньої технології — інтеграції потенціалу академічної науки та вищої школи. Об'єктивна потреба інноваційного розвитку, становлення економіки знань вимагає розробки нової концепції підготовки кадрів, в основу якої повинні бути покладені такі принципи:

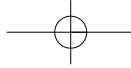
- ✦ розвиток і самореалізація творчої особистості;
- ✦ постійна спрямованість на генерацію перспективних науково-технічних нововведень та пошук шляхів і методів їх практичної реалізації в інновації;
- ✦ орієнтація на підготовку висококваліфікованих і високоінтелектуальних спеціалістів — системних менеджерів інноваційної діяльності;
- ✦ розгляд навчання і підготовки кадрів — не як витрати на працівників, а як довгостро-

Таблиця 3

Розподіл обсягу фінансування інноваційної діяльності в промисловості (у фактичних цінах)

Джерело	Роки									
	2000		2004		2005		2006		2007	
	млн. грн.	% від загального обсягу	млн. грн.	% від загального обсягу	млн. грн.	% від загального обсягу	млн. грн.	% від загального обсягу	млн. грн.	% від загального обсягу
Всього	1 757,1	100,0	4 534,6	100,0	5 751,6	100,0	6 160,0	100,0	10 850,9	100,0
у тому числі за рахунок										
держбюджету	7,7	0,4	63,4	1,4	28,1	0,5	114,4	1,9	144,8	1,3
місцевих бюджетів	1,8	0,1	1,6	0,0	14,9	0,3	14,0	0,2	7,3	0,1
власних коштів	1 399,3	79,6	3 501,5	77,3	5 045,4	87,7	5 211,4	84,6	7 999,6	73,7
коштів інвесторів										
вітчизняних	49,4	2,8	10,6	0,2	79,6	1,4	26,3	0,4	26,2	0,2
іноземних держав	133,1	7,6	112,4	2,5	157,9	2,7	176,2	2,9	321,8	3,0
інших джерел	165,8	9,5	845,1	18,6	425,7	7,4	617,7	10,0	2 351,1	21,7

Законодавчі та методологічні основи

кові інвестиції, необхідні для розвитку підприємств, галузей і регіонів;

- † навчання управлінню соціальними і психологічними аспектами процесу, створенню наукомістких нововведень, використанню творчого потенціалу для прискореного широкомасштабного впровадження в практику інноваційних розробок;
- † створення системи безперервного навчання і підвищення кваліфікації кадрів, інтегрованих в систему виробництва інноваційної продукції;
- † співробітництво університетів та інших вузів регіону з передовими підприємствами, що реалізують інноваційні проекти, та їх спільна діяльність в сфері розробки навчальних програм, видання підручників і монографій з інноваційних технологій, в справі підготовки спеціалістів високої кваліфікації.

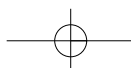
Не зважаючи на певні труднощі, пов'язані з необхідністю поєднувати наукову роботу з педагогічною діяльністю, рівень досліджень у вузі повинен стати важливим індикатором репутації освітнього закладу світового масштабу. Наукова результативність викладача — це той критерій, за яким університети повинні відбирати собі викладацькі кадри. Саме цей критерій може бути основним і при встановленні рівнів оплати праці, що слугує хорошим стимулом для високопродуктивних працівників. Як партнери по кооперації вузів у справі виховання дослідників зі студентської лави повинні розглядатися сильні наукові колективи, лідери у науково-технічній сфері. Кваліфікація цих колективів повинна підтверджуватися їх високим об'єктивним рейтингом. Для цього бажано ввести систему незалежної експертизи формального присвоєння рейтингу і його регулярного корегування залежно від підвищення або зниження якості проведених дослідницьких робіт.

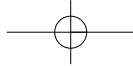
Державна політика в сфері вищої освіти повинна орієнтуватися на перевірені світовою практикою моделі національної інноваційної системи, що функціонують у ринкових умо-

вах, де особливого значення набуває організація передачі наукових розробок із сфери одержання знань у виробництво, а досягається це за допомогою створення ринку об'єктів інтелектуальної власності та інноваційної інфраструктури. Остання включає телекомунікаційні та торгові мережі, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, консалтингові фірми, фінансові й інші структури. Кооперація освітянської науки з промисловістю повинна здійснюватися за допомогою університетських інноваційних центрів, центрів трансферу технологій, агенцій технологічного брокерства, регіональних центрів нових технологій та інших форм інноваційної інфраструктури.

Таким чином, повинна бути сформована структура національної інноваційної системи з чітко прописаним механізмом проектування її синергічної дії, де вища освіта буде займати рівноправну з іншими інститутами позицію в напрямі розробки, передачі та впровадження знання (наукових здобутків). На нашу думку, коли буде затверджена професійно розроблена Концепція інноваційної системи України, в якій знайде місце попередня вимога, тоді в рамках її реалізації можна пропонувати й державні програми щодо інтеграції освіти і науки; освіти, науки та виробництва, які будуть мати реальний вплив на розв'язання загальнодержавної проблеми країни.

На наше переконання (і цьому є підтвердження наших наукових розробок в предметній сфері обговорюваного питання), механізм розв'язання завдання щодо підвищення статусу наукової діяльності в сфері освіти повинен включати два взаємодоповнюючі шляхи: 1) упровадження нових методів управління вищими навчальними закладами, особливо університетами (класичними), де повноправне місце буде займати науковий менеджмент; 2) спільна розробка та впровадження механізмів кооперації, інтеграції, партнерських стосунків з усіма інститутами національної інноваційної системи, включаючи тріаду "освіта—наука—виробництво (бізнес)".

Загальні питання сучасної науково-технічної та інноваційної політики

Головним завданням діяльності вищого закладу освіти як інноваційного центру є переорієнтація від внутрішньої спрямованості управління знаннями, пов'язаного з традиційною концепцією інноваційного менеджменту, що має справу із внутрішньокорпоративними НДДКР, до зовнішньої спрямованості, що містить у собі маркетинг, взаємодію з клієнтами, бенчмаркінг, обмін інформацією із зовнішніми контрагентами та інші досить незвичні для навчального закладу інноваційні функції.

Регіональна інноваційна політика повинна стати невід'ємною складовою державної інноваційної та науково-технологічної політики. Враховуючи особливості того чи іншого регіону, вона визначає, з одного боку, відношення держави до його інноваційних проблем, а з іншого — бере участь у вирішенні соціально-економічних і науково-технологічних проблем держави. Отже, розробка інноваційної політики регіону передбачає визначення мети і напрямів його розвитку на найближчу й подальшу перспективи, виходячи з оцінки потенційних можливостей цього регіону і забезпечення його відповідними ресурсами.

Враховуючи останні дослідження в сфері інноваційного розвитку регіонів можна зазначити, що *стратегічною метою інноваційної політики регіону* є створення сприятливого середовища, що забезпечувало б перетворення наукових ідей та розробок у ринкові продукти міжнародного рівня; впровадження цих продуктів у важливі галузі економіки і соціальну сферу, а також давало б можливість зберегти наукові та інженерні школи.

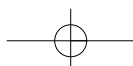
Таким чином, інноваційна стратегія має бути частиною загальної економічної стратегії. *По-перше*, держава повинна повернути собі функції вибору цілей (пріоритетів). Повинні бути обговорені, прийняті і виконуватися відповідні документи, що визначають вектор розвитку. Саме це надасть імпульсу інноваційній та науковій діяльності, оскільки стане зрозумілим, на чому варто зосередитися. *По-друге*, стратегію і політику можна будувати в сучас-

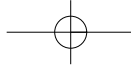
ному світі, спираючись на науково обґрунтований довгостроковий прогноз. Наприклад, у Японії обнародований і користується великою популярністю прогноз технологій, що виведуть цю країну в технологічні лідери XXI століття. Прогноз дає уявлення про технології, про очікувані витрати, про ступінь опрацьованості проблеми на поточний момент, про те, як конкретне нововведення змінить життя людей і позначиться на різних сферах економіки.

На жаль, в Україні й до цього часу немає цілісної схеми циклу відтворення інновацій. Ми все ще знаходимося на роздоріжжі, на рівні концептуального проектування. Проте Україна ще має потужний науково-технологічний потенціал в особі науковців, інженерів, менеджерів, державних службовців, який напрацював великий об'єм методологічних підходів, методів, проектів для прискорення інноваційного розвитку економіки. Тому настав час діяти, а не обговорювати вже усвідомлене. Потрібні лише здоровий глузд, політична воля і, як завжди, конкретна людина, яка готова виконати доленосну для майбутнього України місію — консолідувати відповідний потенціал та ресурси у напрямі інноваційного розвитку.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Економічна оцінка державних пріоритетів технологічного розвитку* / За ред. Ю.М. Бажала. — К.: Вид. Ін-ту екон. прогнозів. НАН України, 2002. — 320 с.
2. *Інноваційний розвиток економіки: модель, система управління, державна політика* / За ред. Л.І. Федулової. — К.: "Основа", 2005. — 552 с.
3. *Україна у вимірі економіки знань* / За ред. акад. НАН України В.М. Гейця. — К.: "Основа", 2006. — 592 с.
4. *Федулова Л.І.* Технологічний розвиток економіки України. — К.: Вид. Ін-ту економіки та прогнозування, 2006. — 627 с.
5. Соціогуманітарний аспект інноваційно-технологічного розвитку економіки України. / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Вид. Ін-ту екон. та прогнозування НАН України, 2007. — 472 с.
6. *Корпоративні структури в національній інноваційній системі України* / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Вид. УкрІНТЕІ, 2007. — 812 с.

Законодавчі та методологічні основи

7. *Технологічна модернізація промисловості України* / За ред. Л.І. Федулової. — К.: Вид. Ін-ту екон. та прогнозування НАН України, 2008. — 472 с.
8. *Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–15 роки) "Шляхом Європейської інтеграції"* (Гальчинський А.С., Геєць В.М. та ін.). — К.: Вид. ІВЦ Держкомстату України, 2004. — С. 36–45.
9. *Європейський вибір. Концептуальні засади стратегії економічного та соціального розвитку України на 2002–11 рр.* Послання Президента України до Верховної Ради України. — К.: Преса України, 2002. — С. 35.
10. *Елисеєв Ю., Малинецкий Г., Медведев А., Харин А.* Инновационный императив. Человеческий, научный и технологический потенциал страны продолжает таить // <http://spkurdyumov.narod.ru/Medvevdev10.htm>.

Л.І. Федулова, І.А. Шовкун

ИННОВАЦИОННАЯ СТРАТЕГИЯ ДЛЯ УКРАИНЫ: НАПРАВЛЕНИЯ ДЕЙСТВИЙ

Проанализировано состояние разработки вопроса относительно формирования стратегии социально-эконо-

мического развития Украины на инновационной основе. Предложены пути и направления реализации стратегии инновационного развития.

Ключевые слова: стратегия, инновационное развитие, технологические приоритеты, национальная инновационная система, инновационные факторы, система управления, научно-технологический потенциал.

L.I. Fedulova, I.A. Shovkun

APPROACHES TO FORMATION OF EFFECTIVE INNOVATIVE STRATEGY OF UKRAINE

The paper analyses the state of development of problem associated with the formation of socio-economic development of Ukraine on innovative basis. Ways and directions of innovative development strategy realization are offered.

Key words: strategy, innovative development, technological priorities, national innovative system, innovative factors, control system, scientifically-technological potential.

Надійшла до редакції 23.03.09.

